

у спадщині зараховується вартість заповідального відказу. Із зазначеного можна зробити висновок, згідно з яким спадкоємці за правом на обов'язкову частку можуть мати подвійний статус: безпосередньо спадкоємця і водночас відказоодержувача. А тому внаслідок прийняття заповідального відказу розмір частки такого спадкоємця має відповідним чином зменшуватися на вартість відказу (Спадкування за законодавством України. Коментар. Судова практика // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 2008. — № 4. — С. 61.). Таким чином, при визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині враховується вартість заповідального відказу. Аналогічне роз'яснення мітиться також в абз. 2 п. 19 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 р. № 7 (Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 № 7 // Вісник Верховного суду України — 2008 р. — № 6. — Ст. 17).

Окремі аспекти та висновки, наведені в межах цієї роботи, можуть бути предметом подальших наукових досліджень відповідних категорій та явищ в спадковому правонаступництві.

АДАХОВСЬКА Н. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО УПРАВЛІННЯ СПАДЩИНОЮ

Правові аспекти використання майна до моменту його успадкування стають для України все частіше актуальними. Дане питання врегульовано чинним Цивільним кодексом України, цікавим, на думку автора, для багатьох буде запропонована характеристика дореволюційного законодавства, а саме способів утримання спадкового майна в належному стані до моменту прийняття спадщини чи до появи спадкоємців.

Договір управління спадковим майном, який міститься у чинному Цивільному кодексі України істотно відрізняється від договору, що існував в дореволюційному законодавстві, як опіка над спадковим майном.

Так, опіка над спадковим майном застосовувалася у випадках спору про недійсність заповіту, неявки спадкоємців або у разі спору про поділ. У цьому полягає одна з відмінностей дореволюційного від сучасного українського законодавства. Порядок охорони майна полягав

у наступному: у разі, якщо не з'явилися всі спадкоємці або деякі з них протягом півроку за отриманням спадщини, не призначений виконавч заповіту, то майно спадкодавця переходило в опікунське управління.

Головна мета встановлення опіки над спадковим майном полягала у його збереженні. На думку І. С. Вольмана, «опікун визнавався законним представником передбачуваних власників охоронюваного їм майна не тільки щодо управління та розпорядження цим майном, а взагалі з метою його збереження та заощадження, але і зокрема щодо захисту всіх пов'язаних з цим майном інтересів його власників». Крім того, І. С. Вольман зазначає, що опікун є представником інтересів опікуваного майна (особи померлого).

Межі прав опікунів чітко встановлювалися законом і не могли бути змінені опікунськими установами, які їх призначили. Так, І. С. Вольман наголошує на тому, що «указ опікунської установи про визначення даної особи опікуном має лише повноваження призначати своїм призначенням опікуна, а не визначати права і обов'язки опікуна по відношенню до опікуваному їм майна» (Вольман І. С., Марков Н. О., Могилевський М. О., Нікольський Д. П. Цивільне право. Спб. — 1903. — С. 144)

При аналізі дореволюційних законодавчих положень про опіку над спадковим майном, досить цікавим є правило, яке встановлювалося для тих випадків, коли будинки або будови, що надійшли в опікунське управління, виявлялися старими і не приносили доходу. У цих випадках за наявності засвідчення губернського начальства дані об'єкти продавалися з публічних торгів. Гроші, отримані від продажу будинків і будов, передавалися під відсотки в Державний Банк або його відділення. Якщо спадкоємці не з'являлися після закінчення десятирічного строку, встановленого для прийняття спадщини, то грошові кошти передавалися до скарбниці, а спадкоємцям, які з'являлися передавали гроші за умови, що їх право на спадщину було визнано судом.

Необхідно відзначити, що у разі явки спадкоємців після затвердження їх у правах опіка над майном припинялася. Відповідно, опікунська установа видавала розпорядження про зняття опіки та про передачу майна повнолітньому спадкоємцю затвердженого в правах на спадщину. При цьому позови до спадкового майна висувалися до всіх фактичних власників майна, хоча вони і не були затверджені в правах на спадщину. У випадку, коли не було встановлено ні фактичних спадкоємців, ні спадкоємців, що вступили в спадщину, то допускалися позови до особи померлого. Відповідачем також міг бути опікун, призначений для спадкової маси.

Опікун після закінчення десятирічного строку, встановленого для явки спадкоємців, діяв «в ім'я прав скарбниці, що виникали з

виморочного права, хоча виморочний маєток ще і не надійшов в безпосереднє завідування місцевого управління державним майном».

Потрібно звернути увагу на те, що в дореволюційному законодавстві не були розмежовані заходи охорони та управління з необхідності охорони інтересів «відсутніх, обмежених у дієздатності, обмежених довічним володінням і взагалі майбутніх невідомих спадкоємців». Застосування конкретних заходів залежало від виду майна, що охороняється. Так, якщо майно рухоме, то «заходи охорони є за законом... обов'язковими», і, навпаки, «зайвими, коли спадщина складається з нерухомості і в наявності знаходяться хоча б деякі спадкоємці». Таким чином, незважаючи на відсутність спеціального формулювання, особливі заходи з охорони застосовувалися відносно підприємств. Щоб не допустити зупинки діяльності торгового підприємства, спадкоємці впродовж трьох днів зобов'язані були оголосити про стан торгових книг. При належному їх віданні працівники підприємства зобов'язані були продовжувати свою трудову діяльність під управлінням спадкоємців або спеціально призначеної особи (коли всі спадкоємці були малолітніми). Важливо, що у випадку неналежного ведення торгових книг, які залишилися після померлого, майно за вироком суду негайно підлягало опису і опечатуванню.

З наведених положень слідує, що спадкове майно, яке потребує управління, існувало як в дореволюційний період, так і у сьогоденні. Однак правова форма, якою могли бути наділені відповідні відносини, введена Цивільним кодексом України 2003 р., а можливість її застосування до спадкових відносин закріплена в ст. 1285 Цивільного кодексу України, а саме якщо у складі спадщини є майно, яке потребує утримання, догляду, вчинення інших фактичних чи юридичних дій для підтримання його в належному стані, нотаріус, а у населених пунктах, де немає останнього, — відповідний орган місцевого самоврядування у разі відсутності спадкоємців або виконавця заповіту, укладають договір на управління спадщиною з іншою особою (Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. — К.: Юринком Інтер, 2005. — Т. 1. — 890 с.). Це може бути хтось із родичів спадкодавця, працівник підприємства, що належало спадкодавцю, працівник органів місцевого самоврядування тощо. Особа, яка управляє спадщиною, має право на вчинення будь-яких необхідних дій, спрямованих на її збереження, до появи спадкоємців або до прийняття спадщини.

Разом з тим, характеристика положень дореволюційного законодавства дозволяє прийти до висновку про те, що заходи з управління майном спадкодавця не розглядалися законодавцем як самостійні аж до прийняття чинного Цивільного кодексу України.